

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора Осадченко Інні Іванівни на дисертацію **Коваль Дар'ї Сергіївни** «**Формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці**», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність проблеми, науково-педагогічному осмисленню якої присвячене дослідження здобувача, є незаперечною, що зумовлено новими концептуальними підходами до організації всієї системи освіти, зміною педагогічний парадигм, посиленням уваги до якості освіти, підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів історії та правознавства. Особливої актуальності набувають проблеми виховання громадян правової держави, розв'язання якої суспільство покладає на вчителя із високою загальною та правовою культурою, ґрунтовними науковими знаннями, педагогічною майстерністю. Однак через недостатню увагу до правової

рівні сформованості правової культури майбутніх учителів історії і правознавства, результат);

– *уточнено* сутність ключових понять дослідження: «формування правової культури майбутніх учителів історії і правознавства у фаховій підготовці», «сформованість правової культури майбутніх учителів історії і правознавства»; критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, регулятивно-діяльнісний), їхні показники та рівні сформованості правової культури майбутніх учителів історії і правознавства (високий, середній, низький);

– *удосконалено* діагностичний інструментарій дослідження сформованості правової культури майбутніх учителів історії і правознавства, форми, методи формування правової культури майбутніх учителів історії і правознавства;

– *подальшого розвитку* набули методологічні підходи до формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства.

Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Сформульовані Д. Коваль наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження є аргументованими та змістовними.

Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, застосуванням наукових методів, апробацією та впровадженням результатів роботи в освітню реальність закладів вищої освіти.

Аналіз основних положень змісту дисертації свідчить про досягнення дисертантом мети і розв'язання висунутих завдань. Висновкам, представленим у дисертації, властиві повнота та логічність викладу.

Достовірність наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази (254 найменувань), що обґрунтовує належний рівень опрацювання стану проблеми.

Заслуговує на увагу повнота висвітлених Д. Коваль основних результатів дослідження у фахових науково-педагогічних виданнях; апробація окремих положень у доповідях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах. Зміст, результати проведеної роботи, висновки повністю відображають основні положення дисертації.

Дисертаційна робота Д. Коваль містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Не викликає сумнівів практичне значення одержаних результатів, вихідні положення авторських напрацювань, викладених на сторінках фахових видань та матеріалах наукових заходів різного рівня. Результати дослідження можуть бути використані можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти при викладанні фахових дисциплін, спецсемінарів для підготовки майбутніх учителів історії та правознавства; у подальших дослідженнях з теорії та методики професійної освіти.

Дисертаційна робота Д. Коваль має чітку структуру, відзначається цілісністю та логічністю викладу наукового матеріалу. Рецензована робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 390 сторінок, із них основного тексту – 214 сторінок. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження.

Дисертанткою ґрунтовно проаналізовано вітчизняні та закордонні наукові джерела, нормативно-правові документи щодо проблеми формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці.

Критичний аналіз Д. Коваль наукових джерел та їх узагальнення дав йому змогу стверджувати, що формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці як педагогічна проблема комплексно і детально не досліджувалася, а розглядалася лише на рівні окремих публікацій.

Заслуговують схвальної оцінки обрані автором визначення термінологічного апарату дослідження. Так, формування правової культури у майбутніх учителів історії та правознавства трактується як процес набуття правових знань, умінь, ціннісно-правової орієнтації, цивільно-правових якостей здобувачів вищої освіти, які сприяють соціально-правовій активності і професійній діяльності на основі оволодіння способами вирішення особистих, цивільно-правових і професійних завдань.

Дисертанткою усебічно схарактеризовано вимоги ринку праці до майбутніх учителів історії та правознавства і доведено, що потреби у таких фахівцях вимагають наскрізної та систематичної модернізації процесу їхньої фахової підготовки.

Заслуговують на позитивну оцінку уточнені автором критерії та показники сформованості правової культури майбутніх учителів історії та правознавства та їхні ознаки: усвідомлення (переконаності) цінності права і необхідності дотримання його норм; позитивне прийняття нормативно-правового забезпечення професійної діяльності; сформованість правових потреб, інтересів, домагань, правових установок і переконань, соціальної і правової активності у правотворчості, правозастосуванні, правоохоронній діяльності; інтерес до правових знань, наявність високої професійної мотивації, здатність орієнтуватися в потоці правової інформації; усвідомлення особистої і суспільної значущості майбутньої професії; когнітивно-інформаційний (система історичних, правових та психолого-педагогічних знань, необхідних і достатніх для здійснення професійної діяльності (за широтою, обсягом, глибиною); оволодіння навичками здобування цих знань з подальшим використанням їх у професійній діяльності; спрямованість на вивчення законодавства, правової літератури, вирішення правових ситуацій і розгляд соціально-правових проблем, спрямованість на пошук інформації про зміни в соціально-правовому житті суспільства і держави, вільне оперування елементарними правовими

поняттями); регулятивно-діяльнісний (здатність майбутнього педагога застосовувати правові знання та уміння у практичній діяльності; проявляти правомірну поведінку, здійснювати правове виховання і діяльність із захисту інтересів і прав дітей, брати участь у правових заходах; сформованість професійно-правових умінь та загальнопедагогічних умінь, їх міцність і стійкість, самостійність при виконанні завдань). З урахуванням вищеназваних критеріїв та показників схарактеризовано рівні сформованості правової культури у майбутніх учителів історії та правознавства: високий, середній та низький.

На основі методики констатувального етапу дослідження дисертанткою встановлено переважання низького рівня сформованості правової культури майбутніх учителів історії та правознавства. Визначено причини низького рівня сформованості правової культури майбутніх учителів історії та правознавства, зокрема: певну невідповідність між зростаючими вимогами суспільства, школи та якістю фахової підготовки майбутніх учителів історії і правознавства, які володіють правовою культурою; міжпредметну роздрібленість і відсутність інтеграційного підходу до формування правової культури; консервативний, традиційний підхід до її організації; відсутність інноваційних підходів і напрямів у навчанні, активних форм, методів, прийомів, засобів і технологій, що активізують пізнавальний інтерес студентів до формування правової культури; слабкий виховний вплив педагогічної спільноти на формування правової культури у студентів, недостатня мотивованість здобувачів вищої освіти до правового саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації і самоактуалізації.

Отримані автором результати констатувального етапу експерименту дали підстави стверджувати, що традиційна організація освітнього процесу у закладах вищої освіти щодо формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства є недостатньо ефективною і потребує удосконалення.

Для удосконалення цього процесу дисертанткою розроблено модель, педагогічні умови та здійснено дослідно-експериментальну роботу.

Авторська модель формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці охоплює такі блоки та складники: методологічно-цільовий (мета, підходи і принципи), змістово-процесуальний (етапи, зміст, форми, методи, технології), діагностично-оцінний (діагностичний інструментарій, критерії, показники, рівні, результат) та їхні зв'язки, комплексне поетапне впровадження яких забезпечує результативність і сприяє досягненню поставленої мети.

До незаперечних переваг дисертаційного дослідження варто віднести обґрунтовані в ній педагогічні умови формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці, а саме: стимулювання мотивації пізнавальної діяльності, ціннісного ставлення до норм права з урахуванням сучасних суспільно-історичних реалій з використанням інноваційних форм і активних методів навчання; диверсифікація змісту навчальних дисциплін для набуття здобувачами вищої освіти правових знань; використання освітніх технологій, що забезпечують оволодіння майбутніми

учителями історії та правознавства правовим досвідом.

Відповідно до визначених завдань дослідно-експериментальної роботи дисертантом описано методику формувального етапу експерименту щодо формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці; представлено та проаналізовано результати контрольних зрізів формувального етапу експерименту, які засвідчили позитивну динаміку сформованості правової культури майбутніх учителів історії та правознавства експериментальної групи, порівняно з контрольною групою.

Отже, дисертаційна робота Д. Коваль за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Бажано було б у розкритті ступеня розробленості досліджуваної проблеми (п.1.1) згрупувати дослідження науковців за напрямками.

2. Для кращого сприймання ключові поняття подати у вигляді узагальненої таблиці інформації.

3. У роботі доречним є розмежування понять моніторинг і діагностування та їх узгодження

4. У моделі бажано вказати суб'єктів процесу формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці (викладач - студент).

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження.

На основі аналізу змісту публікацій Коваль Дар'ї Сергіївни можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно. Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Коваль Дар'ї Сергіївни «Формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці», є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомим теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог щодо оформлення дисертації», а також відповідає вимогам, передбаченим п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 167 від 6.03.2019 р.), і може бути подане до розгляду спеціалізованої вченої ради на предмет допуску до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент –
доктор педагогічних наук,
професор

ОСОБИСТІЙ ПІДПИСІ І. І. Осадченко
Свідчу про авторство
22" 02 2021